

կան արիւնիցն դատապարտուելով՝ արքունական պողոտայն կլնողնէ, և կսկսի լըրանց ստորոտով ճանապարհորդել միջոցի համառօտութեան համարե. այլ աւաղ՝ զի ճանապարհի համառօտութեանն փոխանակ՝ իւր կեանքն կը համառօտէ թշուառն, վասն զի մին ձիւնակից խորափտի մէջ ընկղմելով կզրաւէ իւր կեանքը իւր ձիովն հանդերձ, և այնպէս ձիոյ վերայ ստուած կմնայ իրրե քարեայ արձան:

Դեռ այդ ցաւալի յօղուածն չվերջացրած ուշադրութիւնը դարձո՞ Թարգոյ ընթերցո՞ղ նոյն գեղջ ընակիչ մի անձի ցաւալի տեսարանն, վասն զի Ղարաթաղիցքն իւր Հայրենիքն վերադարձի ժամանակն (Իլլարի) ասացուած գեղջ մերձակայ լըրին վերայ որ եօթն վերստ հեռի էր իւրեանց դիւղէն՝ ձիւնախառն բքի դիպելով և անկարող լինելով նորա դիմադրութեանն՝ իւր տառատօկովն ծածկուելով՝ կզոհուի նոյն բքին, իւր հետն ևս և իւր երկվարն սովալուկ դազանացն, իսկ բրնձի և այլ պղնձեղինաց բնոն և մի հարիւր վաթսուոն և եօթն մա նեթն օդն խաղաղելէն ետքը՝ ճանապարհորդաց կվեճակի՝ իւր գին միայն իւր ողորմելի ընտանեաց թողլով ի մխիթարութիւն. բայց Աստուած արգարութիւնն շարժելով նորա որոց վերայ՝ բրնձի միջնորդութեամբն՝ իրեղէնքն կգտնուին. վասն զի թափեալ բրնձի հետքը զհետաքրքիրներն կառաջնորդէ մինչև (Իլլարի) գեղջ գերեզմանոցն, որոյ ասպացուցութեամբ խոստելով զգիւղացիսն և առտնի մատնութեան երկիւղի սարսափեցուցանելով զնոսա՝ իրեղէնաց կէսն վերստացան, որ անշուշտ պիտի հարկադրէ զմնացորդն ևս վճարել:

Նապար Նապարէիէեանց:

է Դարէ՛՛:

ՀԱՄԱՌՈՏ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ԽՐԻՄՈՒ ԵՒ ՊԵՍՏԱՐԱՊՈՒՅՔԱՆ ՔԱՆԻ ՄԻ ՀՈՒՅԻՈՐ ԾԽԱԿԱՆ ԴՊՐՈՏԱՅ ՆԵՐԿԱՅ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ:

Արարատ պատուական ամսաթերթի էջերուն մէջ ուրախազգաց սրտիւ կարդալով նորանոր Դպրոցաց բացման աւետաւոր լուրը, անոնց անխոտոր կառավարութեան համար յօրինուած կանոնները, տարեկան հարցաքննութեան ժամանակ տեսնուած յառաջագիմութիւնը, ընականապէս ամենայն ուսումնասէր հայը նոր եռանդ մի կզգայ ի սրտի իւր քաղաքի Դպրոցին վերայ աչք դարձնել և քննողական անաչառ տեսութեամբ հաւասարելով իւր Դպրոցին դրութիւնը ուրիշ ազգային նոյնպիսի Դպրոցաց հետ՝ ջանալ փոյթեաւանդն ոգւով նոր ի նորոյ բարեկարգելու զայն

և գովելի նախանձաւորութեամբ ըստ չափու նիւթական կարեաց Դպրոցին՝ պէտք եղած ուսումնական ու տնտեսական փոփոխութիւնները ընելու. վասն զի ո՞ր և իցէ ազգային կամ օտարազգի Դպրոցներ միշտ նոյն դրութեան ու կառավարութեան կերպը յամառաբար պահպանելով չէ՞ որ յառաջագէ՛մ զարգանալու միջոց ունեցած են, հապա հետ զհետէ նորանոր բարեկարգ փոփոխութեանց ենթարկուելով կարողացած են իւրեանց իրական նշանակութիւնն լաւ հասկանալ ու կատարել:

Ինչպէս որ դասատուութեան կերպը զգալի կերպով կդիւրանայ նոր եղանակաւ յօրինուած դասադրոց ի լոյս ելնելով և իմաստուն գործադրութեամբ, նոյնպէս նա և Դպրոցաց նիւթական ու բարոյական կառավարութեան եղանակը ի լաւ անդր կփոխուի հոգաբարձուաց հմուտ գործառնութեամբն, ու զլեւաւորապէս անշահասէր դործունէութեամբ: Ասկից ալ կհետեի որ ազգային Դպրոց մի այն ժամանակ միայն կարող է ազատուել իւր հինաւուրց կապանքներէն ու սեթեւեթեալ՝ դրութենէն երբ դպրոցի մը անսայթաք կառավարութեան զլեւաւոր շարժառիթը, որ է դրամադրութիւն ի լոյս կենէ և քաղաքի մը հասարակութեան ընդհանուրին առջև կպարզուին Դպրոցի կառավարութեան համար նշանակուած զբոսական աղբիւրները մանրամասն հաշուատեսութեամբ:

Դիտելու արժանի բան է որ մեր ազգին ամենայն հայաբնակ քաղաքաց Դպրոցներուն ինչպէս որ հաստատութեանը սկզբնապատճառ կլինին դիւղի մը կամ քաղաքի մը մէջ քանի մի խօսքի տէր իշխաններ, նոյնպէս և անոնց շուտով փափուելուն նոյն անձինքը կարճ միջոցի մէջ պատճառ կուտան իրենց անհեռատես ու շահախնդիր կառավարութեան շնորհիւ. վասն զի նորահաս տառ Դպրոցին վերայ ի բացման նոյն անձինքը հոգաբարձու նշանակուելով՝ ի հարկէ ի շնորհուկըս հարստութեան՝ այնպիսի անթափանցելի վարագործով կըրճապատեն նորա տնտեսական կառավարութիւնը հասարակութեան առջև, և այնպէս անմատչելի կընեն Դպրոցին դռները միջակ կարգի ու աղքատ մարդկանց համար, որ շուտով

գիւղացւոց կամ քաղաքացւոց մեծագոյն մասը ձեռք կ'ընդունէր Վարդգին վերայէն, կ'արձէ իւր դրամական օժանդակութիւնը, անժամանակ կ'հանէ իւր զաւակը Վարդէն, և եթէ հետաքրքրութեամբ այս արածներուն պատճառը հարցանելու լինիս՝ թէ բարեկամ, եթէ դուն ու միւսը, ձեռքդ պէտք երբորդն ու չորրորդը, այդպէս պաղ աչքով նային Վարդգին վերայ, չկրնար Վարդը յարատեւելու հաստատուն մնալ, կ'իյնաւ իսկոյն ցաւալի ճշմարտութիւն մի կրնա բերանէն թէ՛ «Եղբայր, «ես և ս ազգային ծառին մէկ ծիւղը կ'համարուիմ» «ես դուցէ բնէ աւելի ալ կ'ցանկամ» Վարդոյն «յառաջագիմնութեամբ, բայց Վարդը բացուած «օրէն վեր օր մի տեսած ու լսած ես որ այդ հոգաբարձու ասուած աղաները մէկ տեղ ժողովուրդին, հասարակութիւնը հրաւիրեն, Վարդ «ցին դրամազուտը, կ'ըն ու մուտքը երեւան հանեն, աշակերտաց յառաջագիմնութեամբ համար «և կամ Վարդոյն պակասութիւնները հոգալու «նպատակաւ խորհուրդ կ'ազմեն» Եւ որով «հետեւ լսած եմ թէ Վարդը ազգային է և ընդ «հանուր հասարակութեան դատարարութեանը «համար շինուած է և ո՛չ թէ մասնաւոր աղաներուն արծաթասիրութիւնը յագեցնելու դիտ «մամբ, ուստի միտք չունիմ աւելորդ տեղ փող «ծախսել առանց իմանալու թէ ո՛ր կերթայ «կամ ի՞նչ բանի համար կ'զործադրուի իմ ու «այլոց տուած փողերը»:

Սիրելի ընթերցող, անաչառ ոգւով ասա՛ կազմակերպութեամբ կարելի է այս խօսքերուն ճշմարտութիւնը ուրանալ մանաւանդ եթէ քիչ մը վերջը իմանալու լինիս, որ իրօք այդպէս է շատ տեղեր, ինչպէս նաեւ կ'ընին զժառանգաբար Խրիմու և Պետաքապիոյ գրեթէ ամեն զարդոցներուն մէջ: Եւ ասոր համար է որ այս գրուածքիս մէջ պիտի չկարողանամ քո ընթերցասէր ոգւոյն ուրախութիւն բան մի ընծայել, հապա ցաւալի ճշմարտութիւններ ու ցոյցեր Վարդաց անբարեկարգութեանը, անոնց դրամական հաշուոց խառնափնդոր լինելուն և ուսումնական ասպարիզի վերայ ամօթագարտ յետամնացութեանը վերայ, յուսալով որ Վարդաց կառավարիչ հոգաբարձուներէն ոմանք խրդաւորուած ու զգաստացած ասկից վերջը ջանան

հասարակաց իրաւունքն ու օգուտը մասնաւորէն որոշելու և ըստ այնմ հոգաբարձութեան ղեկը վարելու:

Եւ նախ՝ պէտք է իմանալ որ Ս. Էջմիածնի Ուսումնական յանձնաժողովը ըստ պաշտելի հրամանի Աւհարաւ Վաթուղիկոսին ամենայն Հայոց, ինչպէս որ կ'ընթերցուէր Արարատայ, առաջին տարւան Հոկտեմբեր ամսոյ թերթերուն մէջ, թէ և զովքի ջանքով հրատարակած է ծրարական Հոգեւոր Վարդաց կանոնները, բայց զրգաւորաբար հարկեցուցիչ պարտք մի գրուած չէ հոգաբարձուաց վերայ, որ ըստ այնմ վարեն եթէ ո՛չ ամենայն կէտերուն մէջ, դոնէ այն սկզբունքներով լինի անպատճառ Վարդաց կառավարութիւնը, զայն իրենց հաստատուն ու անփոփոխ կանոն համարեն հոգաբարձուներու ընտրութեան, հաշուետու մար բռնելուն և այլ մէկ քանի կարեւոր պարագայից մէջ, որոց վերայ վարը պիտի խօսիմք: Կարելի չէ ներթափանցել որ այս առարկութիւնը, այսինքն հարկեցուցիչ պարտք դնելը հոգաբարձութեանց վերայ ապօրինի կամ անկարելի բան մի համարուի. վասն զի նոյն իսկ ծխական Վարդաց կրած Հոգեւոր անունը կապացուցանէ որ այդ Վարդոցները հոգեւոր իրաւասութեան ներքոյ պէտք է լինին, ուստի անշուշտ հարկաւոր է որ հոգեւոր իշխանութեան գծազրած կանոններով յառաջ երթան, և եթէ ասածիս նման զիւղացի կամ քաղաքացի հասարակութիւնները եթէ հոգ տանին ճշտիւ կատարելու այդ կանոններուն քանի մի յօդուածները, ազգային Վարդք ո՛չ միայն շուտ շուտ փակուելու երկիւղը կմերժեն, հապա եկեղեցւոյ պայծառութիւնն ալ յերգեցողութեան զուղընթաց կարող է լինել Վարդաց յառաջիմնութեանը հետ յապագային, նոյնը պէտք է հասկանալ նաեւ թեմական Վարդաց նկատմամբ, որոց մէջ այն ատեն հոգաբարձութեան պաշտօնը ժառանգական կամ մշտնջենական չլինէր, ինչպէս որ կտանեմք Խրիմու և Պետաքապիոյ քանի մի քաղաքացի մէջ, հապա քաղաքի մը բոլոր հասարակութեան անդամները միաբան հաւանութեամբ գործ բռնելով հոգաբարձուաց հետ, աւելի կտաքնան Վարդոցներու վերայ սրտերը, և միայն հեռուն կեցած քրթմնեղոց դաս

չեն կազմեր, թէ սոսկ հանդիսատես չեն լինիր հոգաբարձուաց ինքնակամ՝ ու քմահաճութեան գործառնութեանցը, այլ սիրով կնուիրեն իրենց լուման ի գանձանակ դաստիարակութեան զաւակաց, և յաւարտ ուսումնական տարւոյն արգարացի իրաւունք կունենան հոգաբարձուներէն հաշիւ պահանջել Դպրոցի գումարներու վրայօք և վարժապետներէն յառաջադիմութիւն դասատւութեան մէջ:

Ի՞նչ պատճառաւ է որ Ռուսաց մեծատարած Տէրութեան մէջ զաւառական ու զիւղական Դպրոցները անսպաժաք առաջ երթալով՝ իրենց նըպատակին կհասնին, մի՞ թէ միայն անո՞ր համար որ ապահովուած են նիւթականապէս, վարժապետք անխափան իրենց ուժիկը կընդունեն յարքու-նուստ. ո՛չ. ըստ իմ՝ կարծեաց այդ մեծ պատճառ չկրնար համարուիլ, այլ զիւրաւոր պատճառն է միանգամ հաստատուած կանոնադրութեանց ու դասատւութեան ցուցակներուն ճշտիւ կատարումն է ու զանցառութեան երկիւղը, Դիցո՞ւք թէ արդարեւ դրամական ապահովութիւնն է դաւառական Դպրոցաց յարատեւութեան զիւրաւոր պատճառը. բայց մէք չունիմք տակաւին Խրիմու և Պեստարապիոյ մէջ այնպիսի Դպրոց մի, յորում աւանդուած ուսման ու առարկայից գոնեա՛ կէսը աւանդուի աշակերտաց. ուստի և անոնց այս դրութեանը մէջ կարօտութիւն մի չերեւեր մեծագումար դրամազխոց. եղածներն ալ կարող էին բաւականացնել Դպրոցաց աշակերտները հասցնելով զիրենք կէտադիրալ նպատակին, բայց արի՛ տես որ այդ եղած գումարները ո՛չ թէ շահեցուցիչ ու ապահով՝ հապա շուայիչ ու կորստական ձեռքերու մէջ են. այնպիսի անձանց ձեռքը, որոնք քսան երեսուն տարի շարունակ հոգաբարձութիւն կրնեն, հաշիւ պահանջող չեն տեսած, քննութեան ու պատասխանատւութեան չեն նմարկուած, հասարակ ժողովրդեան ձայնը առ ոչինչ համարած են. փառասիրութեամբ ու սնապարծութեամբ լցուած՝ կողմնասէր աշառութեամբ վատնած են ժողովրդեան նուիրատուութիւնը փախստական անձանց ու եկաւոր տղէտ դաստիարակաց ընդհատ վարժապետու-

թեանը զայն յանխորհուրդս շուայելով, որպէս զի «փառաւորեսցին ի մարդկանէ»:

Օրինակի համար մէջ բերենք Ա. քիրմանի Դպրոցը, նորա դրամազուլը, կառավարութեան կերպը, և հետ զհետէ ուրիշ քանի մի քաղաքներունը, որպէս զի լաւ պարզուին մեր վերոյիշեալ խօսքերը, ճշմարտութիւն Դպրոցին վերայ մեր ըրած առարկութիւնները, և չհամարուին կիրք նախանձու և խռովասիրութեան հետեւեալ ստոյգ ու ի բազմաց վկայեալ խորհրդածութիւնքը:

(Շարունակելի)

ՅԱՐԵԴԱՐՁԻ ԳԻՇԵՐ.

Արդի լուսաւորեալ թագաւորաց փայլուն աւնուանցն մասնակից լինել կճգնի նա և Պարսից Շահն զանցառութեան խաւարն հալածելով իւր բարեկարգութեամբը, ի նշան որոյ զՄիրզայ Հուսէյինխանն երկրորդ իւր անուանելով՝ Պարսկաստանի բարեկարգութիւնն և լուսաւորութիւն նորահանձարեղ խոհականութեանը և լուսաւոր գաղափարացը կ'յանձնէ, որ Պարսկաստանի լուսաւորեալ և բանագէտ անձինքը ի թիւս որոց և Հայազգի Միրզայ Մեղքումխան Ապահանցին իւր շուրջը համախմբելով՝ ազգային լուսաւորութեան և յառաջադիմութեան լապտերներն ազնիւ կանոնադրութեանց իւզովն վառել սկսաւ Պարսկաստանի մտաւոր և բարոյական խաւարն հալածելու առթիւ, որոց մի ըստ միտքէ թուելն այլում բարեպատեհ ժամանակի թողլով՝ կիտլեամ յուրախութիւն Պարսկահայոց նորա իւր խղճալի բնակչաց առած յուսալիր առաջարկութեանց մին նշանաւորն յայտնել, զոր Դաւրէժ հեռագրով ընկալաւ այն է լուսաւորութեամբ և թնդանթածագութեամբ կատարել կայսեր տարեդարձի օրն ի 6 Սէֆեր ամսոյ 13 Ապրիլի, և նոյն զիշերի քաղաքիս բոլոր բանական ծնունդք թէ Հայ և թէ Պարսիկ ճիշտ տեղեկագրութեամբ յայտնել ինքեան, որոց ըստ կայսերական կարգադրութեանց տարեկան թօշակ պիտի նշանակուի պետութեան զանձարանէն մին-